

„...nagyon-nagy úr maradt utána...”

Beszélgetés Szikora Andrással Ratkó Józsefről és a *Hangsúly* című hangos folyóiratról

Szikora András (1945) a Kandó Kálmán Műszaki Főiskolán tanult vezetékek nélküli híradástechnikai szakon, utána a Magyar Rádiónál elvégezte a hangmérnöki tanfolyamot. A Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójának hangmérnökeként dolgozott 1973-tól 2008-ig. Számos műsorban, többek között a *Hangsúly* (1983–1987) című hangos folyóirat¹ és a *Negyven év, negyven vers* (1985) elkészítésében munkálkodott együtt Ratkó Józseffel. A rádió hangtárának értékes felvételei az ő és felesége, Veszprémi Erzsébet újságíró válogatásában kerültek fel a Nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár mindenki számára meghallgatható és letölthető digitális archívumába.²

– A Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiója az első vidéki stúdió volt, amit 1952-ben alapítottak, és elsőként szüntettek meg 2008-ban. Több mint öt évtizeden keresztül meghatározó szerepe volt a keleti régióban információ- és kultúraközvetítőként. Ratkó Józsefet már nyíregyházi gimnazista korában megérintette a rádiózás varázslatos világa. Kezdő költőként 1954-ben Angyal Sándorral és Bényei Józseffel néhány adás erejéig részt vett a *Diákifűség hangja* című műsor szerkesztésében, működtetésében. Később is számos alkalommal szerepelt a központi adók műsoraiban és a nyíregyházi rádióban. Kedves András, hogyan és mikor ismerkedtél meg Ratkó Józseffel?

– Amikor 1973-ban bekerültem a Nyíregyházi Rádióba, akkor én – ha szabad így mondani – az ottani társasággal együtt megkaptam Ratkó Józsefet is. Előtte Budapesten tanultam, éltem, nem ismertem őt, nem hallottam róla. Jóska bejáratos volt a rádióba, ahová – úgy tudom – már korábban is rendszeresen bedolgozott. Belépésem után a hangfelvételeket én készítettem, és nagyon jó volt vele dolgozni. Soha nem vettem rajta észre, hogy izgulna, természetesen, szinte nyomdakészen beszélt a mikrofon előtt. Ha saját verseket hozott, akkor azt ő maga mondta el vagy olvasta fel, nagyon jól. Külön meg kellett szokni a stílusát, vele nem lehetett felületesen társalogni, akár a nagyállói élet, a parasztság vagy a könyvtár volt a téma.

¹ Lásd <http://www.mzsk.hu:8008/hangsuly/>

² http://www.mzsk.hu:8180/jadox/portal/browser.psm!%3FqdcId=22&libraryId=16#result_anchor

„...nagyon-nagy úr maradt utána...”

– *A rádió archívumában szerencsére megmaradt néhány tartalmas Ratkó-interjú és kisesszé.*

– Emlékszem, Barkóczy János kollégám rögzített vele Nagyállóban egy hosszabb beszélgetést *Látogatóban Ratkó József költőnél* címmel.³ A rádió akkoriban kezdett el irodalmi műsorokat készíteni, ezekben színészek olvasták fel a verseket és a prózákat. A Móricz Zsigmond Színház még nem rendelkezett állandó társulattal. Az Állami Déryné Színház vagy utána a Népszínház rendszeresen járt Nyíregyházára. Érdekes, hogy a színészeket is Ratkó hozta be hozzánk. Ahogy visszaemlékszem, szinte minden hónapban volt 2–3 irodalmi összeállítás. Ilyenkor három színész biztosan bejött a rádióba: Táncsics Mária, Tatár Mária és Orosz István. Komplet műsorról és vers-csomaggal vártuk őket. Ágoston István és Barkóczy János kollégáim elkészítették a műsort, s tudom, hogy ezek Ratkó kezén átmentek. Jóska kivett valamit, javasolt egy másikat, cserélt a sorrenden, kialakult a végleges szöveg. A színészek megjöttek Ratkóval, s felmondták a verseket. Ágoston Pista szerkesztett egész estés, tehát egy órás műsorokat pl. Szabó Lőrincről,⁴ Móricz Zsigmondról és másokról.⁵ Ezeket eleve megbeszélte Ratkóval. Barkóczy magyar szakos tanárként végzett, felkészült szerkesztő-riporter volt, aki szoros barátságot ápolt Ratkóval. Neki Jóska a nagy költő volt, és bevonta a műsorai készítésébe is. Én úgy láttam, hogy bár Jóska nem volt közvetlenül rádiós munkatársunk, de döntő szóval bírt ezekben a műsorokban, és sok közvetlen tapasztalatot szerzett a rádiós munka terén.

Nálunk Jóska, mondhatni, otthon volt. Amikor bejött Nyíregyházára, akkor rendszerint megállt a stúdiónál. Kért egy kávé, és sokszor délutánig ott maradt. Elmesélte azokat a dolgokat, amiket intézett. Ha valakinek valamilyen gondja volt Nagyállóban, kirúgták, nem kapott állást, lakást, Jóska ment a tanácshoz, ment a pártbizottsághoz, hogy segítsen. Ilyenkor mindig lefoglalta a 11–141-es számú telefonunkat, és innen intézte a dolgokat. Egyszer megkérdeztük, hogy miért tőlünk telefonál, mert így mi nem tudjuk használni a készüléket. Jóska azt mondta: „Mert innen jobb.” Ez azt jelentette-e, hogy az övéket Nagyállóban lehallgatják vagy sem, nem tudom. Felhívta a vezető elvtársakat, vitatkozott, intézkedett, utána meg a fiúk odaadták neki azokat a verseket, amiket a műsoraikba szántak. Ezek a napok gyakran a Sas kocsmában végződtek. Akkoriban, ha átmentünk oda, még főztek is ránk. Ez 1973 után sokszor előfordult.

Amikor Ratkó megjelent a rádióban, akkor hogy-hogy nem, 10–15 percen belül mindig megjelent két idegen ember. Egyszer az volt a kérésük, hogy az említett Barkóczy-beszélgetést meghallgathassák. A rádió több apró szobával rendelkezett, át lehetett kapcsolni a felvételeket egyikből a másikba, így a riporter vagy a szerkesztő ott is dol-

³ A riport 1973. október 14-én hangzott el. Lásd BARKÓCZY JÁNOS: Meg kell lakni ezt a hazát. Beszélgetés Ratkó József költővel. *Vár*, 9. évf. 3. 2013. sz. 78–83.

⁴ Tücsökgzene. Ágoston István és Ratkó József emlékműsora Szabó Lőrinc születésének 75. évfordulójára. Az 1975-ben elhangzott műsorba írt szöveget lásd Ratkó József: Szabó Lőrincsel... In: Ratkó József Összes Művei III. Próza. Szerk. Babosi László. Kairosz Kiadó – Ratkó József Olvasótábori Egyesület, Budapest–Nagyálló, 2014, 126.

⁵ Az 1975-ben elhangzott Szabó Lőrincről szóló műsorba írt szöveget lásd RATKÓ JÓZSEF: Szabó Lőrincsel... In: Ratkó József Összes Művei III. Próza. Szerk. Babosi László. Kairosz Kiadó – Ratkó József Olvasótábori Egyesület, Budapest–Nagyálló, 2014, 126.

gozhatott a felvett anyagokkal. Egy ilyen szobába kellett volna bekapcsolnom az interjút. Rájuk néztem csodálkozva: hát ti kik vagytok? Nem ismerem őket. Kiderült: a rendőrségtől jöttek. Szóltam a rádió vezetőjének, Samu Andrásnak: van itt két úriember, akik szeretnék meghallgatni a Ratkó-interjút. Bandi lejött és közölte velük, hogy kint az utcán, a moziban, az étteremben azt csinálnak,

Szikora András a keverőpult előtt

amit akarnak, Ratkót is lehallgathatják, megfigyelhetik. Ebben a rádióban azonban ő a főnök. Van engedélyük vagy valami parancsuk? – kérdezte tőlük. Nincs – mondták. Akkor köszöni szépen, de legyenek kedvesek kifáradni az épületből. Ennyire karakán volt Samu. Megmondom őszintén, én csodáltam ezért a pár mondatáért. Elmentek, de ez a két ember visszajárt. Végül – a fene se tudja, hogy volt már –, tegeződtünk velük. Na, itt vagytok megint? Szóval úgy jártak ők is, mintha hazajöttek volna. Rá kellett jönnünk, van köztünk olyan kolléga, aki rögtön értesíti őket, ha megjelent nálunk egy jelentősebb személyiség, vagy elkészült egy érdekesebb anyag.

– *A rádión kívül is találkozottál Ratkóval?*

– Ekkor már jó barátságban voltam későbbi kolleganómmal, Várkonyi Zsuzsával és párjával, Igaz Józseffel. Józsi akkor Debrecenben az Ybl Miklós Főiskolára járt, Zsuzsa a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemre. Egyszer Ratkó Jóskaival beszélgetvén szoba került, hogy Miskolcon lesz író-olvasó találkozója, de nem tudja, mivel utazik el. A kocsim a rádió udvarán állt, s kérdezte: kié az autó? Mondta, hogy beszéljünk meg a dolgot. Mivel még nem volt jogosítványom Igaz Józsi testvére, Gyurka vitt el minket Miskolcra, majd Debrecenbe az Yblre, Józsiék diákklubjába. Zsuzsáékhoz a Kossuth Egyetemre már én vezettem. Ez vagy 3–4 alkalommal történt meg 1975 és 1977 között, amikor még nagyon nem látszott az, hogy valami kezd „mocarogni” a politikában. Jóska olyan előadásokat és beszélgetéseket tudott rittyenteni az egyetemi klubokban, ami nem volt mindennapi.

– *Emlékszel milyen témákat vetett fel?*

– Elmondta egyik versét, ebből kezdett kibontakozni egy fantasztikus beszélgetés. A szegénységet, a hatalom arroganciáját mindig előhozta, a világ dolgairól nyíltan beszélt. Nem volt ez véres lázadás, de megfogta a fiatalokat. Igaz Józsiék estjén az történt, hogy megérkeztünk a Ybl kollégiumába, volt vagy 10 érdeklődő. Miközben Jóska beszélt, valaki felállt a nézők közül és elhíresztelte a koliban, hogy tessenek jönni srácok, mert itt valami nagyon érdekes dolog történik. Egy fél óra múlva nem lehetett megmozdulni a klubban, annyian voltak. Döbbenetes élmény volt. Amikor Jóska befejezte, még mindig maradt 10–15 ember, akikkel még nyíltabban beszélgetett, akkor szidta a rendszert. Változásokat sürgetett.

„...nagyon-nagy úr maradt utána...”

– *Hogyan kritizált?*

– Nem úgy, hogy kapitalizmust kell bevezetni, hanem bizonyos dolgokat nem így kellene csinálni, mást pedig el kellene törölni. A rendszert meg kell reformálni. Az est után még sokáig beszélgettünk a diákokkal, és ott aludtunk a klubban, fejük alatt egy orosz szótárral. Reggel jöttünk haza.

– *Ha fellapozzuk az 1970-es, 1980-as évekből a Rádió- és Televízióújságot, valamint a Kelet-Magyarországot, a rádióműsorokban többször felbukkan Ratkó neve nemcsak művei, irodalmi-közéleti megnyilatkozásai okán, hanem műsorvezetőként, közreműködőként, fiatal alkotók istápolójaként. Érdekességként említek meg néhány műsort: 1974. január 2-án nálatok, 1976. július 24-én a Kossuth Rádió Fiatalok stúdiója című műsorában mutatott be szabolcsi költőket. 1978. november 9-én a Petőfi Rádióban jelentkezett a Nyíregyházi Stúdió „5+1” címmel. Nyíregyháza képviselőjében Ratkó és Szilágyi Szabolcs volt a műsorvezető, a budapesti stúdióból Szilágyi János. 1980. január 13-án tiszántúli parasztköltőkkel ismertette meg a hallgatóságot megénekelt rádiójának hullámhosszán.*

– A Hangsúly előtt ő már jó néhány műsort csinált. Jegyzeteket írt, műsort vezetett, interjúkat adott, saját verseit mondta el, vagy vele együtt mentünk valahová riportot készíteni. Ahogy említettem, nem feszélyezte magát a mikrofon előtt. Ő nyugodtan beszélt, hogy egy-kettő-három, jó lesz Bandi? És megcsinálta a beszélgetést vagy felolvasta az anyagát. Jóska nagyon sok embert vonzott magához, széleskörű kapcsolatrendszere volt, olyan emberek kezdtek rajta keresztül bejárni a rádióba, akik számítottak a megyében. De nem csak megyebeliek, ő hozta be hozzánk például Ferencz Éva népdalénekest, Jancsó Adrienne színésznőt, versmondót és Bodor Tibor színművészt. Egyszer csak megjelent Jóska Ferenc Évával. Bemutatta és kérte, vegyünk fel néhány népdalt. Szenciósan énekelt. Bodor Tiborral is sok Váci-verset rögzítettünk, sőt önálló Váci-műsort is. Ratkó beajánlotta a stúdióba a nyíregyházi Nagy Sándor gitáros-énekest, aki Jóska és Burns verseit adta elő (sajnos már meghalt), közvetített kárpátaljai zenekart, akik ottani magyar költők verseit zenésítették meg. Egy alkalommal a kótaji cigányzenekart szervezte be a zenei stúdiónkba úgy, hogy egy japán hangmérnök is megjelent velük a csúcsművészi mikrofonjaival és magnójával, s felvette a műsorukat stúdióművészségben. Ez nekem nagy élmény volt.

– *Ratkó Tanimoto Kazuyuki japán zenetudós⁶ és Vigh Rudolf népzenekutatóval hagyományos cigány népzene gyűjtött megénkben, ezért rögzítették a kótajaiak muzsikáját. A felvételek Japánban 1976-ban megjelentek a His Master Voices Victori SJL-123- 4-M kétlemezes kiadványában, ami díjat nyert. Ezt Ratkó röviden megírta a Sok a cigány errefelé című kisprózájában.*

A szabolcsi cigány népzene közreadó japán lemez borítója

⁶ A magyarul is beszélő Tanimoto Kazuyuki (1932–2009) Bartók Béla és Kodály Zoltán életművét, valamint a magyarországi cigány népzene kutatata.

– Jóska büszkén behozta a lemezt hozzánk megmutatni.

– *Szilágyi Szabolcs újságíró kollégád Visszapillantó tükör című könyvében megírta, hogy Ratkó 1976-ban közreműködött a Petőfi Rádió Ez a mi rádióink! című kabarésorozat szép sikert aratott nyíregyházi előadásának megírásában. Több jelenet alapötletének ő a szülőatyja.*

– Erről nem tudtam, de Jóska nálunk is részt vett humoros műsorok készítésében. Ehhez előbb beszélni kell a budapesti rádió vezetésében érezhető változásokról: az 1970-es évek utolsó harmadában enyhültek a viszonyok. Hárs István elnök vezetése alatt olyan emberek kerültek a Vidéki Stúdiók Osztályára, akik már – finoman fogalmazva – nem voltak annyira a rendszer hívei, többet engedtek meg maguknak és nekünk. Ezt pontosan éreztük. Felmerült az is, hogy ki kellene találni a rádió új szerepét, új típusú műsorokkal. Mire lenne alkalmas egy olyan vidéki rádió, ahol eddig például nem foglalkoztak a helyi zenével, de most már igen. Mi, a nyíregyházi adó, egyfajta kísérleti terep voltunk. Itt vezették be először a hosszabb műsoridőt, hétköznap másfél, szombaton és vasárnap délelőtt három órában sugároztunk adást. Több technikust, riportert és munkatársat vehettünk fel, és jó néhány műsorötletet adtunk a budapesti adónak. A technikánk korszerűsödött: stúdióinkban már rádiójátékokat is lehetett rögzíteni. Samu András maga választotta ki a munkatársait. Egy-két ember kivételével nem úgy működött a dolog, mint régebben, hogy valaki jó lesz újságírónak, és akkor odatették a Nyíregyházi Rádióhoz vagy a *Kelet-Magyarországhoz*, hanem Samu elment Gávavencsellőre, Tokajba, ahol tudott egy olyan tehetséges embert, akire szüksége volt. Így került Antall István is a Nyíregyházi Rádióba. Őt még akkor nézte ki magának Samu, amikor Pista a Bessenyei György Tanárképző Főiskolára járt földrajz-rajz szakra. Nagyon jól választott, mert Pista bevált riporterként, irodalommal, művészetekkel foglalkozó szerkesztőként a rádióban.

1979 utolsó hónapjaiban, a rádió emeleti folyosóján ücsörögtünk, Ratkó Jóska is ott volt, amikor Antall Pista sajátos stílusában lerohanta Samu Bandit, hogy ő most úgy döntött, a Nyíregyházi Rádióban vidám műsorokat fog csinálni. Samu barátságosan nézett rá: kolléga, erre komolyabb és nehezebb a felkészülés, mint egy riportra. Ezt vért izzadva szokták összehozni. Antall Pista kapásból rávágta, nem olyan nagydolog ez, majd mondunk mindenféle vicceket, humoros történeteket. Ratkó odaszólt Antall Pistának: beszélj már nekem két percig vidám dolgokról, közben gondold azt, hogy most téged 100 ezer ember hallgat a rádióban. Természetesen ebből nem lett semmi, mert ez valóban nem így működik. Samu azt ajánlotta, keressünk valami okot, hogy a Nyíregyházi Rádió ilyen műsort készíthessen. Közéleg az év vége – jutott eszébe –, próbálkozzunk meg valami vidám óévbúcsúztatóval, és megbízta kettőjüket a szilveszteri műsorral. Ettől kezdve kb. 4–5 éven keresztül csináltunk szilveszteri műsort.

– *Ratkó mindegyikben benne volt?*

– Nem, csak az elsőben. Mikrofon előtt olvasták fel a szövegeiket. Ezt Jóska az általad említett Szilágyi Szabolccsal együtt szerkesztette, de Antall Pista is benne volt. A jeleneteket a rádióban vettük fel, a hangjáték-stúdióban. Jól emlékszem, először Ratkó szólalt meg. A „sötét” Szabolcsról kezdett el beszélni, s ezt valahogy nagyon

„...nagyon-nagy úr maradt utána...”

mókásan összekötötte azzal, hogy Szilágyinak is Szabolcs a keresztnéve. Egyszer valahol meg is írta Jóska, hogy igen sötét ember lehetett az, aki ezt kitalálta. Hányszor tapasztalja azt, hogy a „sötét” Szabolcsba érve nappal is felgyújtják az autó lámpáját. Ezt nem improvizálta, hanem készre megírta.

– Ez a rádiós humoreszk nem maradt meg írásban.

– Sajnos hangszalagon sem. Egyébként a Jóskával készített szilveszteri műsorunkat a központi rádió Vidéki stúdiók szerkesztősége átvette, más vidéki stúdiókban is lejátszották. Nem mindenütt, de Szolnokon és Miskolcon biztosan ment, Pécsben nem vagyok biztos, mert ők mindig különkődtek. Az volt a jó ebben a műsorban, hogy szabolcsi témája ellenére sem tűnt provinciálisnak. Ha jól emlékszem, a kabaré-jeleneteket a rádiós és a kelet-magyarországos újságíró kollégák írták (Angyal Sándor, Burget Lajos, Balogh Géza). Jóska ilyen jelenetet nem írt. Ő másfél-két perces humoros rádiós glosszát olvasott fel. Az első szilvesztert stúdióban csináltuk, aztán úgy döntöttünk, hogy külső helyszínen, közönség előtt vesszük fel a következőt. Még egy szilveszteri műsorra emlékszem, amiben benne volt Jóska, de nem úgy, hogy ő vezet-e vagy olvasott fel benne, viszont dolgozott bele, az biztos. Ezt a megyei építőipari vállalat, a SZÁÉV sóstói üdülőjében vettük fel. Ebben a műsorban az akkor indult nyíregyházi színház színészei működtek közre.

– *Ratkó az 1970-es években szóban és írásban többször felvetette, hogy Szabolcs-Szatmár megyében irodalmi-művészeti folyóiratot kellene indítani. A Szabolcs-Szatmári Szemle és a 1975-től működő Pedagógiai Szemle csak részben foglalkozott irodalommal, művészettel. A költő azért szeretett volna önálló művészeti folyóiratot létrehozni, mert úgy gondolta, hogy egy ilyen szellemi műhely lehetőséget adott volna a tehetséges fiatalok bemutatására. Ötlete nem kapott támogatást. A '80-as évek elején újra javasolta egy nyomtatott irodalmi folyóirat alapítását, de a politika, az illetékes engedélyezők ezt megint elutasították. 1982 tájékan barátaival, az előbb említett Antall Istvánnal és Nagy András Lászlóval, a Móricz Zsigmond Színház rendezőjével közösen kitalálták, hogy „hangos” irodalmi folyóiratot készítenek. A számok anyagát közönség előtt a megyei kultúrházban fogják előadani színészekkel, ezt felveszik hangszalagra és megszerkesztve a nyíregyházi rádióban közlik. Samu András és a megyei politikai vezetés Ratkóéknak ezt az ötletét támogatta. A megvalósulásig hosszabb idő telt el, az első közönség előtti felvétel 1983. november 14-én, a rádióadás 1983. november 27-én, vasárnap délelőtt hangzott el. Ettől kezdve 1987. április 26-ig minden hónap utolsó vasárnapján felcsendült a Hangsúly szignálja a 240 méteres középhullámon. Mindegyik nyíregyházi élő előadást te vetted fel, te készítetted el Antall Istvánnal együtt a rádióban elhangzott műsorokat. Milyen emlékeket őrzöl erről?*

– Részemről az első lépések egyike volt, hogy a stúdióknak olyan eszközöket kellett beszereznie a Magyar Rádiótól, ami egy átlagos vidéki stúdióban korábban nem volt meg. Olyan keverőket, mikrofonokat, hogy egy hosszabb élő műsort fel tudjunk venni tökéletes minőségben külső helyszínen, s profi módon adásba kerülhessen. A közönség előtti felvétel abból állt, hogy a megyei művelődési központ egyik kamaratermében, mi – Ratkó, Antall Pista és Nagy András László – körbeültük stúdiómagunkkal a színpadnak kinevezett kis területet, és 3–4 órán keresztül a forgatókönyv

szerint jöttek-mentek a műsor szereplői: Antall Pista bekonferál, a színészek felolvassanak egy verset vagy valamilyen művet, Ratkó egy íróval beszélget, bejön zenélni egy együttes vagy egy énekes.

Ez nem folyamatosan pergett, mint a színházban, hanem kicsit zaklatottabban, hektikusabban történt. Időnként megállnak a színpadon, elhangzik a produkció, a közönség megtapsolja, s utána kimennek az előadók. Ha nem sikerült jól elmondani

a színésznek a verset, Nagy András Laci jelzett, hogy újra fel kell venni a rontott részt. Leállította a színészt és elmagyarázta, hogyan kellene mondani a verset, mire gondolt a költő. Jóska később ezt úgy oldotta meg, hogy a szünetben szólt a színésznek, a műsor után vegyünk fel újra a verset. Ha így sem tetszett neki, akkor a következő héten behívta a stúdióba, és ott újra megbeszélve, felvettük megint. Ezért van a *Hangsúly*nak többfajta akusztikai háttere. Amikor nagyon steril a megszólalás, azt vettük fel utólagosan a stúdióban. Ha valamelyik együttes késve jött, akkor előbb próbát kértünk tőlük. Elkezdtek játszani, én beállítottam a keverőn a megfelelő arányokat, leálltak, majd újakezdték a produkciót, és ekkor játszották végig a számokat.

90 perc után lejárt a magnószalag, új tekercest tettem fel, s jeleztem Antall Pistáéknak, hogy újra kell kezdeni ott a felvételt, ahol megszakadt. A zenekari felvételek kezdete előtt egy-két órával 10–15 perces beállást csináltunk.

Azért döntöttünk a kamaraterem mellett – azok ellenében, akik ezt színpadon, előadás-szerűen szerették volna látni –, mert ott egymás mellett ültünk, fel lehetett állni, arrébb lehetett tenni egy mikrofont, könnyebben jelezhettük, ha valami gond van. Egyszer pl. Ratkónak mutogattam, hogy a mikrofont tegye közelebb Buda Ferenchez, erre Jóska nyugodtan megállt, s kérte Ferencet, hajoljon közelebb a mikrofonhoz, „ehhez” a mikrofonhoz, és mondott egy csúnyát, mert nem hallatszák, amit beszélsz. A felvételek nagyon jó hangulatban történtek, ezt egy nagyobb színpadi előadás keretében nem lehetett volna megcsinálni. A közönség közel ült, mellettünk, családias légkörben. Nem volt véletlen az, hogy valaki esetleg beszólt, kérdezett valamit, vagy felhördült a közönség, Ratkóék ekkor rögtön reagáltak erre, tehát kialakult egyfajta párbeszéd is. Akkor dolgoztunk színpadi felvétel-szerűen, amikor a tanárképző főiskola 80 tagú énekkara, vagy Szabó Dénes karnagy vezényletével a 4-es iskola (a mostani Nyíregyházi Kodály Zoltán Általános Iskola) kórusa énekelt, mert ezeket a

A Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiója és
a Megyei és Városi Művelődési Központ
(Nyíregyháza, Szabadság tér 9.)

TISZTELETTEL ÉS SZERETETTEL MEGHÍVJA
ÖNT ÉS CSALÁDJÁT

a

HANGSÚLY ÉLŐ RÁDIÓFELVÉTELÉRE
- KÖZÖNSÉG ELŐTT -

1984. január 8-án 19,00 órára

az intézmény hangversenytermébe.

A 2. közönség előtti felvétel meghívója

Nagy András László, Ratkó József és Antall István

kamarateremben nem lehetett volna megcsinálni. Ez a műsorstruktúra valójában ideális volt, Jóskaék a 100–120 fős közönséggel nagyon együtt éltek. Nem hiszem, hogy egy nagyszínpadnyi közönséget össze tudtak volna hozni, és nagyobb tömegnél a lényeg veszett volna el.

Állandóan izgultam az élő adás alatt, hogy valami technikai malőr miatt nem sikerül majd felvenni az adott műsort, vagy a szalag megsérül, és nem tudjuk újra rögzíteni az élő, egyszeri és megismételhetetlen előadásokat. Ez rettenetes dolog lett volna, de hála Istennek soha nem történt meg.

A nyilvános műsorokon mindig legalább két adás anyagát vettük szalagra, és ebből válogattuk ki a legjobban sikerülteket. Az elején meg kellett szokniuk a szerkesztőknek és a szereplőknek, hogy szűkös az idő, tömören, pontosan kellett fogalmazni. A 85. percnél mindig szóltam, hogy gyerekek, még 5 perc van hátra, és lejár a szalag. Egy-egy ilyen felvételhez szükség van forgatókönyvre, „forgatói utasításra”, amit elvileg szombat délután kellett Antall Pistának elkészítenie, amikor már kialakult a vendégek, írók, költők és az előadók, színészek,

zenészek sorrendje. Eleinte Antall Pistát szinte rá kellett kényszeríteni erre, mert egy ilyen műsort csak így lehetett profi módon megcsinálni. A felvételek kb. este 10–11-kor értek véget, utána a technikát otthagytuk a teremben, és a társaság nagyobb része elment valamelyik „műintézménybe” beszélgetni, iszogatni. Volt, hogy az Arany Szarvas vendéglőt zárást követően 20 perccel kinyitották nekünk, és ott megvacsoráztunk.

– *Kik szerepeltek a Hangsúlyban?*

– A *Hangsúly* sok embert behozott a rádióba, festőket, fiatal írókat, újságírókat, zenészeket, egy kis értelmiségi klub alakult ki a körükből. Emlékszem pl. Magyar Jóska nyírbátori költőre, aki remek verseket írt. Ratkó jó néhány olyan nem itt élő művészt, irodalmárt hívott meg, akik máskülönben nem hiszem, hogy eljöttek volna ide: Buda Ferenc, Nagy Gáspár, Fekete Gyula, Makovecz Imre, Magyar Lajos és má-

Kitelepült a *Hangsúly*: Nagy András László, Ratkó József és Buda Ferenc költő a Bessenyei György Tanárképző Főiskola nagyelőadójában 1985. november 25-én

Ratkó József és Antall István az egyik közönség előtti felvételen

sok. A megyénkből elszármazottak közül Kósa Ferenc és Czine Mihály is szerepelt nálunk. Zenei fellépőnk volt a Délibáb és a Kalyi Jag együttes, Dinnyés József és Szabó Viola énekmondó. Egyik alkalommal sokáig vártunk a műsorkezdéssel, mert Csoóri Sándor ígérkezett el hozzánk, de végül nem érkezett meg. A vendégeket többször a szerkesztőknél szállásolták el, egyszer Balla D. Károly kárpátaljai költő nálam aludt.

– *Hány élő műsort vettetek fel?*

– Amiben a Nyíregyházi Rádió technikája benne volt, én úgy emlékszem, az 15–16 nyilvános felvétel. Amikor Jóskaék egész estét betöltő színpadi előadást rendeztek, pl. Váci-élmélműsort, azt már 10 mikrofonnal nem tudtam felvenni. Mondtam Antall Pistának, kérjen a budapesti rádiótól közvetítő kocsit. Lejött egy kis Mercedes busz keverővel meg két technikussal. Ők az előadás alatt a nézőtéren ültek, kamerát és monitorláncot használtak. Jó volt, de Pistáék visszasírták a régi időket, mert a közvetítő kocsit az előadás után nem volt hajlandó a le nem próbált gyengébb produkciókat, vagy az elrontott részeket újra felvenni.

– *A műsorokat teljesen Antall Pista vágta meg?*

– Nem, közösen vágtuk, sőt még azokban is benne voltam, amiket közvetítő kocsival vettek fel. Volt olyan eset, hogy például a Délibáb együttesnél a közönség 5 percet tapsolt, azt nem lehetett csak úgy levágni, hanem szépen át kellett úsztatni. Ebben segítettem Pistának, mert ezt ő már nem tudta megcsinálni. A beszélgetéseket ő tömörítette, a technikai összejátszásokat én végeztem el. Ezért mondom azt, hogy szinte minden adás végében benne voltam, kivéve a pestiekét.

– *Amikor elkészült egy 40 perces rádióműsor, akkor azt még adás előtt lehallgattatok?*

– Igen, de Ratkó Jóska már ritkán jött be azt meghallgatni. A rádióadás elkészítését rábízta Antall Pistára. Én mindig úgy éreztem, hogy neki az élő felvétel fontosabb volt.

– *Hogyan fogadták ezeket a sajátos jellegű élő műsorokat, hogyan a rádióadásokat?*

– A 100–120 fős közönség fiatalokból állt, középiskolásokból, főiskolásokból, valamint középkorú értelmiségiekből, művészekből, irodalmárokból. Megszokták ezt a műsorkészítést, és a felvételek jó hangulatúak voltak. Azt lehetett érezni, hogy itt tényleg „történik” valami. Volt olyan felvétel, ami után, hogy is fogalmazzam, „rendszer-váltó” hangulat uralkodott. Olyan témák kerültek szóba, amit máshol ezek a fiatalok nem hallottak. Ratkó olyan természetességgel beszélt bizonyos dolgokról, hogy megdöbbenetette őket.

Az 5. rádiófelvétel meghívója

A kritikusok egy részének végig probléma volt a műfaj, mert nem tudták eldönteni, hogy mi a *Hangsúly*: élőműsor, önálló produkció vagy rádióműsor felvétele? Olyanokat kértek számon rajtunk néhány adás után, hogy miért kevés a külföldi költő, miért több a kárpátaljai, a határon túli magyar alkotó; miért nem szerepel ez az író; miért kis teremben és nem nagyban rendezik? Mindig találtak valamit, amibe bele lehetett kötni. Szerintem ez csak amolyan megfelelési kényszer volt. Ők érzik, hogy kell a *Hangsúly*, de azért tegyük oda azt, hogy nem tökéletes. Rájöttünk arra, hogy sokszor nem is a rádióműsört kritizálják, hanem azt, ami a művelődési központban történt, mert az adást már nem hallgatták meg. A rádióműsor légköre és hatása más volt, mint a háromórás élő közönség előtti felvétel írókkal, költőkkel, színészekkel, zenészekkel és egyéb vendégekkel. A *Kelet-Magyarország* újságírói két táborra szakadtak. Baraksó Erzsébet, Lányi Botond, Páll Géza nagyon fanyalogtak a *Hangsúly*ra. A másik csoport: Burget Lajos, Gesztelyi Nagy Zoli bácsi, akik még a polgári értelemben vett hírlapírók voltak Nyíregyházán, teljes mellszélességgel kiálltak mellette. Érdekes módon a lap vezetése, Kopka János, Angyal Sándor nem szóltak ellenünk, legalábbis én így emlékszem.

– *Hogyan viszonyult hozzátok a megyei vezetés?*

– Samu vállalta, hogy tartja a hátát a *Hangsúly*ért. Abban biztos volt, hogy őt ezért szét fogják cincálni, de felvállalta. Soha nem szólt bele, milyen anyagok menjenek le, nem kérte előre a forgatókönyvet. A kész műsört meghallgatta, és a 43 adásból egy vagy két alkalommal kért valami olyat, hogy ezt változtassuk meg, vagy hagyjuk ki. Az tény, hogy havonta egyszer-kétszer a szőnyeg szélén állt a pártbizottságon. Utána mindig csak annyit mondott, hogy megbeszéltük, s el volt intézve. Nagy szerencsénkre a megyei pártbizottság nem volt főnöke a rádiónak, mi a budapesti központhoz tartoztunk. Nyíregyházán beleszólhattak ugyan, de nem utasíthattak, nem tilthattak le műsort, legfeljebb bepanaszolhattak minket a Bródy Sándor utcában, amit meg is tettek néhányszor, de mindegyik alkalommal nagyon jól jött ki belőle a *Hangsúly*. A megyei pártbizottságon kitalálták, Ekler meg Cservenyák elvtárs, hogy a vasárnapi adás előtt pénteken meg akarják hallgatni a műsort. Samu Bandi azt mondta nekünk, hogy ne húzgáljuk az oroszlan bajuszát, ne utasítsuk el kategorikusan, és azt válaszolta nekik: nagyon sajnáljuk, de a műsor csak szombat éjszaka készül el, mert sok vele a szerkesztői és a technikai munka. Tehát pénteken nem, de vasárnap reggel hat órára bejöhetnek az elvtársak lehallgatni. A műsorok persze készen voltak már korábban, de ezzel a trükkel mindig sikerült elütnie a dolgot, mert vasárnap reggel nem jött senki *Hangsúly*t hallgatni. Samu, olyan külső munkatársért, akihez neki semmi köze nem volt, mint például Ratkó Jóska is, tartotta a hátát a pártbizottságon, kiállt mellettük. Ezt Jóska pontosan értette, Antall Pista nem biztos.

Ratkó József a *Hangsúly* egyik felvételén

– Igen, erről Antall Pista beszélt nekem a vele készített interjúmban.⁷ Ő utólag, már a budapesti korszakában jött rá, hogy Samu András mindenben megvédte őt és támogatta.

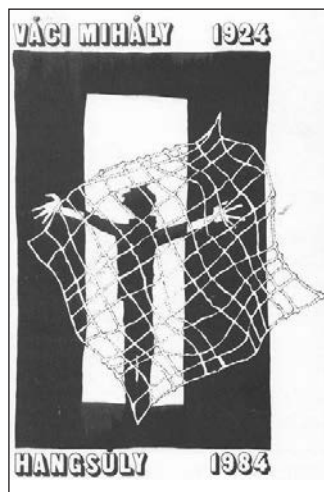
– Samu szuverén egyéniség volt, kiállt a munkatársaiért. Ekler Györgynek, az ideológiai titkárnak azt ajánlotta, ha nem tetszik valami, tessék feljelenteni bennünket! Mindig úgy nyilatkozott, hogy ő a rádióműsorért vállalja a felelősséget. Amit a nyilvános felvételeken mondanak Ratkóék, az az ő dolguk. Tiltások be, ha akarjátok vagy tudjátok! Samu dörzsölt fickó volt, de egyébként rendkívül nyugodt kertész-mérnök végzettségű parasztember, aki tudta, hol húzódnak a határok, meddig lehet elmenni és mennyit kell felvállalnia.

– A *Hangsúly* többször szerepelt a *Kossuth* és a *Petőfi Rádióban* is.

– Nem tudom, Ratkó Jóskaék hogyan képzelték, de amikor elkezdtük a *Hangsúlyt*, és megcsináltunk néhány adást, mi, a technikai rész dolgozói nem gondoltuk, hogy ez egy olyan műsor lesz, amire hamarosan országos szinten felfigyelnek. Amikor a Kossuth Rádió kért tőlünk részleteket, majd egy órányi anyagot, akkor éreztük, ez több annál, minthogy Nyíregyházán havonta egyszer leülünk vereseket hallgatni a rádió elé. Az, hogy a központi adókon és más vidéki stúdiókban is elhangzott egy-egy műsorunk, bizonyos szempontból előremenekülés volt, mert könnyű lett volna betiltani egy megyei művelődési központ 100–120 fős közönsége előtt elhangzó *Hangsúly*-produkciót, de ha ez már a Kossuth Rádióban, a Petőfin vagy a többi vidéki stúdióban is elhangzott, ennek már országos hatása volt. Erre nem került sor, mert hiába panasztok be minket a pártbizottság a Rádiónál, azt válaszolták nekik, hogy köszönik az információkat, de működhet a dolog.

– Milyen volt Ratkóékkal együtt dolgozni?

– Ezt a műfajt meg kellett tanulnunk. Nekem Ratkóval volt a legegyszerűbb dolgoznom. Sem Antall Pista, sem Nagy András László nem tekintett a kezdetekkor annyira társnak, mint Jóska. Ő belekombinálta azt, hogy az ő hangjának itt most meg kell szólalni. Ez Nagy András Lászlónál elképzelhetetlen volt. Nem volt egyszerű ezzel a három emberrel, mert mindegyiknek megvolt a maga dilije. Antall Pistának – miközben rendkívül jól szervezett, levelezett, összekötő szövegeket írt – időnként átcaptak a feje felett a hullámok, mert annyi mindent elvállalt szegény fiú, amiből szükségszerűen következtek bizonyos feszültségek. Elszabadult a benne lakozó művészlélek, hisz rajz szakon végzett, nagyon eredeti plakátokat, grafikákat, meghívókat tervezett minden egyes közönség előtti felvételhez. Nagy András László színházi rendezőként kezdetben úgy képzelte el a felvételeket, hogy felkészülve bejön a színész és előadja azt,

A Váci Mihályról szóló *Hangsúly*-est meghívója

⁷ BABOSI LÁSZLÓ: A moralitás esztétikuma. Beszélgetés a hatvanéves Antall Istvánnal Ratkó Józsefről és a *Hangsúly* című hangos folyóiratról = Magyar Napló, 25. évf., 2013. 7. sz. 34–48.

„...nagyon-nagy úr maradt utána...”

amit már előzetesen megbeszéltek, mint a színpadi próbákon. Csakhogy itt sokszor a felvétel előtt fél órával kapta meg a színész a felolvasandó szöveget, ami még nagyon idegen volt neki. A kisebb hibákat ki lehetett javítani, de Lacinak el kellett fogadnia azt, hogy a színész most éppen így adta elő a verset vagy a szöveget, s legfeljebb a műsor után mondhatta neki, hogy maradjál már még egy kicsit, mert ebben az akusztikai térben az adás után még egyszer felvesszük, mert így nem volt jó. Műsor közben nem lehetett azt csinálni, amit egy színházi próbán, hogy ezt most rosszul mondtad, rosszul értelmezted, ne így mondd, gyere, beszéljük át a szöveget.

– *A Hangsúlyban két Ratkó-színarabból is hangzottak el részletek. Az országos sikert aratott Szent István királyról szóló Segítsd a királyt! című drámából és az Antigóné-fordításából.*

– Szerintem a *Hangsúly*nak nagyon nagy szerepe volt abban, hogy Ratkó végül is megírta a *Segítsd a királyt!* című drámáját. Az élő műsorokat rendszerint vasárnaponként tartottuk. Délelőtt 10 óra körül találkoztunk a rádióban, ekkor alakult ki a végleges szereplőgárda és a forgatókönyv. Kik lesznek a színészek, milyen vendégek jönnek. Antall Pista első kérdését mindig Ratkóhoz intézte: megírtad? Természetesen a szöveg még nem készült el. Antall Pista ideges lett, itt most nem idézhető szavakat vágott Ratkó fejébe. Jóska mindig azt mondta: nyugi, készen lesz. Leült egy teremben, egy-két óra alatt megírta az új jeleneteket, csak gépbe kellett tenni, és vitték a Színészházba a színészeknek. Az volt az érdekes, hogy nem összefüggő folyamatában írta meg a művet, hanem különböző, egymást nem közvetlenül követő jelenetekként, ami később összeállt egészé.

– *Igen, de neki ez már ott volt készen megírva a fejében, több mint háromezer sor. Jó tíz évet töprengett rajta.*

– Ezzel csak az volt a baj, hogy a színészek a felvétel előtt másfél órával kapták meg a szöveget! De annyira hozzászoktak már ehhez a rendszerhez, hogy minden további nélkül felmondták, és gyönyörű volt. Ratkó így rákényszerült arra, hogy mindig tovább lépjen egyet a darab megírásában. Lehet, hogy húzta volna még az időt, de vasárnap délután 3-ra kellett az anyag, és megcsinálta. Ezek kifejezetten nekünk, vagyis a *Hangsúly* számára készültek. Én is ott tudtam meg hány szereplős lesz a jelenet, kik lesznek a színészek, hogyan készülnek a felvételre.

DUSA LAJOS

RATKÓ VERSET MOND

(Egy stúdiófelvétel emléke)

Ehhez a hangstúdióhoz, ehhez a művi valóhoz Debrecen éppen jó. Trójánk! Itt a faló: Ratkó mondja a versét és megjátssza a nyeglét, itt sincs kéziratom – én zengek magamon. Szót, sort, s lényegét épp nem téveszt mélyrepülésben: – Túl rég gondolom azt, orron vágni pimaszt költőknek – kötelesség, légyen az isteni szentség, légyen az tabu és ára a száműzetés.

Ratkó mondja a versét, s élő tőle a nemlét, mert a jövő meg a múlt bennem is összesimult, hallgatjuk csupa egyként – nincs bennünk idegenség, s ékesség ami fáj – lelünk sóhaja száll: hernyó-léteből a lepkék...

Ratkó mondja a versét.

– *Milyen emlékeket őrzöl Ratkóról?*

– Mi nem voltunk barátok Jóskával, nem vendégeskedtem nála Nagykállóban, kocsmázni nem jártam vele, a munkakapcsolatunk viszont kiváló volt. Én őt kiszolgáltam a rádiós technikával. A rádióban ő nem a koszorús költő, hanem a munkatársunk, a segítségünk volt. Bejött és szalagra mondta azokat a verseit vagy szövegeit, amit fontosnak tartott. A *Negyven év, negyven vers* sorozat volt az, amit nagyrészt be lehetett úgy tervezni, hogy csütörtök délelőtt jön Ratkó és felolvassa szövegét. De azért lazább volt annál, hogy pontosan be lehetett volna tervezni felolvasásának idejét. Ha jött Jóska, hozott egy rádiós jegyzetet vagy bármit, akkor egyértelmű, hogy azt soron kívül felvettük. Nagyon közvetlen ember volt. Nekem ő Jóska volt, ő meg simán Bandizott. Maximálisan a munkatársának tekintett. Tudta, hogy a *Hangsúly* akkor lesz jó, hogy ha azt a legjobb minőségben vesszük fel.

– *1987-ben Ratkó és Nagy András László már Debrecenben élt, Antall István Budapesten telepedett le. Törvényszerű volt a folyóirat elnémulása.*

– A *Hangsúly* vége felé a szerkesztők kezdeti lelkesedése alább hagyott. Minden jól ment, mégis inkább már egy szokásos, kötelező körnek tűnt. Nem éreztem bennük azt az elszántságot, mint az első 5–6 adásnál. Amikor a *Hangsúly* több mint három év után megszűnt, úgy éreztük, hogy nagyon-nagyon űr maradt utána. Kár érte, szép volt. Jó volt együtt dolgozni Ratkó Jóskaékkal.

A *Hangsúly* 15. rádiófelvételén, a háttérben Makovecz Imre építész